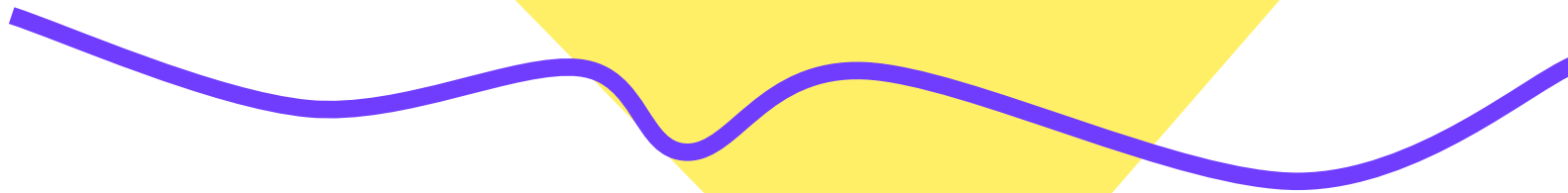

KULTURA
pojetí kultury, základní
ekonomické prvky kultury,
státní intervence do
kultury, kulturní politika

Přednáška EKMA
20. 9. 2006

Přístupy k pojmu kultura - ANTROPOLOGICKÉ

Širší pojetí:

- Proces kulturní emancipace jedince a lidské společnosti
- Kultura tak ovlivňuje jedince i společnost:
  - Socializací
  - Tvorbou hodnot
  - Vzory činností a jednání
  - Modely

Užší pojetí:

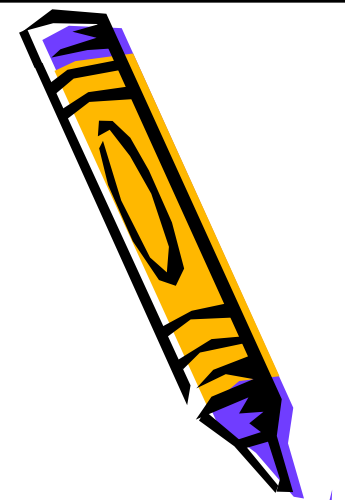
- Zvláštní sféra společenského života, kde probíhají kulturní procesy vznikají kulturní produkty.
- Vztahuje se především na oblast umění a ochrany kulturních hodnot.
- Funkce této sféry
  - Tvorba,
  - Produkce
  - Zprostředkování
  - Ochrana kulturních statků

Pojetí UNESCO

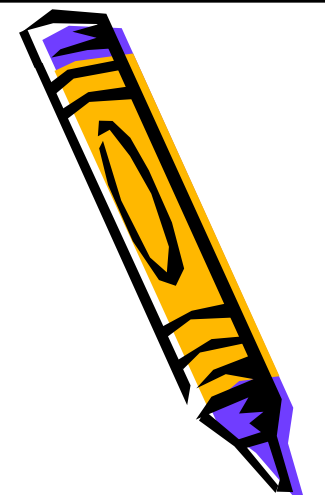
(Organizace spojených národů
pro výchovu, vědu a kulturu)

„Kultura musí být považována za soubor distinktivních duchovních a hmotných, intelektuálních i citových rysů, které charakterizují společnost nebo společenskou skupinu, kultura zahrnuje vedle umění a písemnictví také způsoby života, způsoby soužití, hodnotové systémy, tradice a přesvědčení“

MK ČR v dokumentu Kulturní politika

„Kultura je významným faktorem života občanské společnosti, který podstatnou mírou napomáhá její integraci jako celku. Přispívá k rozvoji intelektuální, emociální i morální úrovně každého občana a plní v tomto smyslu výchovně vzdělávací funkci. Propojuje Českou republiku s vnějším světem, zároveň ji však z něj i vyděluje, charakterizuje ji v porovnání s ostatními státy.“

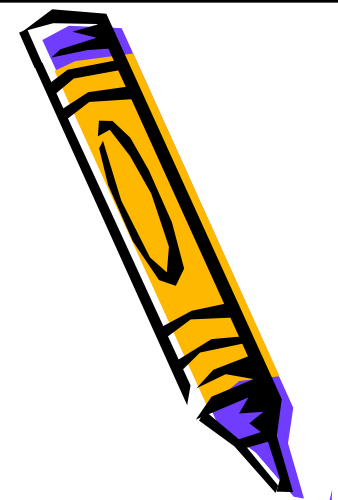
Základní prvky ekonomického systému kultury

- Kulturní procesy
  - Fáze: tvorba, produkce, zprostředkování, distribuce, spotřeba a **ochrana a udržování kulturních hodnot**
  - Probíhají buď v odvětví kultury - institucionalizovaná kultura, nebo spontánně (kulturní sféra)
- Kulturní produkty
- Kulturní instituce

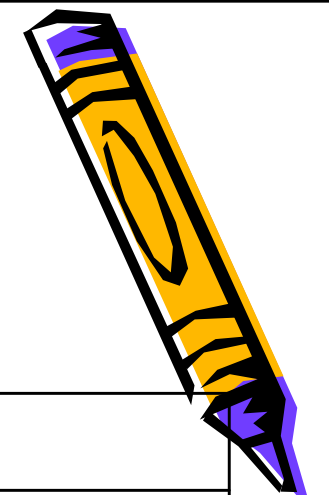

Členění kulturních činností

- Podle charakteru vlastnictví a způsobu rozhodování
  - Veřejný (municipální) sektor
  - Soukromý ziskový sektor
  - Soukromý neziskový sektor
- Podle způsobu financování
  - Privátní statky
  - Čistě veřejné statky
  - Smíšené veřejné statky
  - Poručnické statky
- Podle oborů

Členění kulturních činností podle oborů

Oblasti kultury	Obory kultury
• Umění	dramatické (divadlo, film, televize, rozhlas)
	výtvarné hudební
	literární
Ochrana kulturních hodnot	muzejnictví
	památková péče
Kulturně výchovná činnost	
Odborný management odvětví	

•Pramen: Hamerníková, B.: Kultura a masmédiá v tržních podmínkách. VŠE, Praha, 1995.

Efektivnost v odvětví kultury

- Převažujícím typem veřejných statků jsou smíšené veřejné statky lokálního významu.
- I když kulturní statky a v poslední době i masmédiá mají obrovský vnitřní kapitál, je někdy velmi obtížné tento potenciální kapitál zhodnotit.
- Základem ekonomické hodnoty kulturních statků a produktů je jejich vzácnost a užitná hodnota. Velké obtíže jsou spojeny s hodnocením volně dostupných kulturních statků nebo kulturních služeb poskytovaných za neekvivalentní vstupné. Kulturní statky mají v očích veřejnosti totiž často vysokou hodnotu, ale zároveň minimální cenu. Viz dále tabulka
- Řazení kultury do neproduktivní sféry.
- Nástroj měření

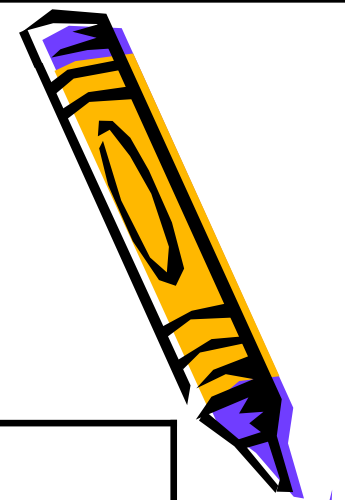
B analýzy

- Měření multiplikačních efektů - analýza poptávající strany

C-B analýza - př. Typologie nákladů a užitků při opravě památky

Terminologie	Př. nákladů	Př. užitků
Přímé hmotné	Ceny stavebních a jiných prací	Výnosy od nájemců a návštěvníků
Přímé nehmotné	Stavební nepořádek a hluk	Zážitky krásy a poučení
Nepřímé hmotné	Oběti ušlých příležitostí	Zisky a daně z cestovního ruchu
Nepřímé nehmotné	Narušení dopravních poměrů	Pracovní příležitosti

Multiplikační efekty v odvětví kultury

- Smyslem těchto úvah je fakt, že multiplikační efekt způsobí větší přínos ekonomice než je původní výše prvotního výdaje (dotace, subvence), a proto by možná změna výdajů na kulturu neměla být poměřována pouze užitky plynoucími v samostatné oblasti kultury, ale rovněž s užitky plynoucími z multiplikačních efektů. Je zřejmé, že v tomto pojetí by sumarizovaný přínos z výdajů (dotací, subvencí) veřejných rozpočtů na kulturu převyšoval tradiční pojetí přínosů.
- Na základě výše uvedených skutečností byla na základě výzkumů v Porýní - Vestfálsku (Richter, K. - Schmidtke, K. 1988), ve Vídni (1990?) i v Ostravě (Galetková, K. - Hon, J. - Siroký, J. 1995) potvrzena zdánlivě banální teze: **divadla nejen peníze stojí, ale také peníze přinášejí.**

Základní premisou je, že:

- divadlo, dotované z rozpočtu města, je nejen uměleckou, ale i výrobní jednotkou, která indikuje multiplikační efekty v dalších hospodářských činnostech podnikatelských subjektů, působících především na daném území a poskytujících divadlu za úplatu své produkty,
- divadlo, dotované z rozpočtu města, svými produkty indikuje vlastní a doprovodné výdaje za zboží a služby, uspokojující potřeby svých zákazníků - návštěvníků, a tím
- divadlo, dotované z rozpočtu města, vyvolává zpětné odvody do městského, ale i státního rozpočtu.

Základní hypotéza zní:

divadlem vyvolané externí vlivy
na hospodářství, a přímé i
zprostředkované daňové odvody,
převyšující komunální subvence.

Dílčí hypotézy:

- výdaje obyvatelstva, související s návštěvností na divadelních představeních, vyvolávají jejich další, externí výdaje;
- divadla, jako dotované instituce, svými požadavky na různé odvětví (obory), vyvolávají u těchto odvětví (oborů) dodatečné příjmy - divadla se tedy chovají jako výrobní jednotky, které jsou mnohonásobně provázané s hospodářským životem měst, regionů i státu;
- takto vyvolané externí výdaje obyvatel a dodatečné příjmy podniků dále multiplikují svoje účinky.

Intervence státu do kultury

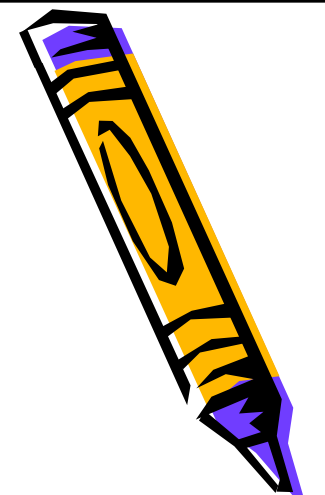
Důvody intervencí dle neoklasické ekonomie:

- Nedokonalá konkurence - ta ruší jednotné kritérium rozhodování spotřebitelů i producentů a následně i mechanismu efektivního rozmísťování zdrojů. Výrobci se řídí jiným souborem relativních cen než spotřebitelé,
- existenci veřejných statků - takových statků nebo služeb, které mají dvě specifické vlastnosti: nerivalitní spotřebu a nevyločitelnost ze spotřeby. To způsobuje neochotu investovat do produkce těchto statků i problém zvaný „černé pasažérství“,
- existenci externalit - neboli efektu přelévání, tj. taková situace, kdy činnost jednoho ekonomického subjektu způsobuje nezamýšlené náklady (přínosy) jiným subjektům, aniž by byl jejich původce zpoplatněn,
- nedokonalé informace - takovou situaci, kdy má jedna strana trhu úplnější informace než strana druhá, je tímto tedy zvýhodněna.

Další možné faktory zásahů státu:

- vytvoření právního a regulativního rámce upravujícího produkci kulturních statků,
- umění a výchova k němu se příznivě podílí na tvorbě lidského potencionálu a identity jedince a přeneseně i společnosti,
- spravedlnost při poskytování kulturních statků,
- udržení diversity kulturních statků a podpora menšin, podpora kulturní diferenciacce,
- podpora uchování kulturního dědictví a umožnění (rovného) přístupu k němu,
- média mají moc manipulovat a proto se snaží politici získat vliv v těchto institucích.

Argumenty „pro“ veřejné zabezpečení kulturních statků a služeb

- trh degraduje kulturní hodnoty na pouhé prostředky k dosažení zisku, zatímco ony skrývají v sobě mnohem víc; kulturní statky mívají jako by dvojitou užitečnost: jednak pro svého autora, jemuž umožní vyjádření vlastních pocitů, názorů, myšlenek, jednak pro spotřebitele, jemuž přináší často vyšší uspokojení v podobě katarzí, relaxací apod.
- trh nedokáže zabezpečit neziskovou kulturní produkci v dostatečném objemu a struktuře
- kulturní statky přinášejí mnohdy pozitivní externalitu a žádají si proto veřejnou podporu.

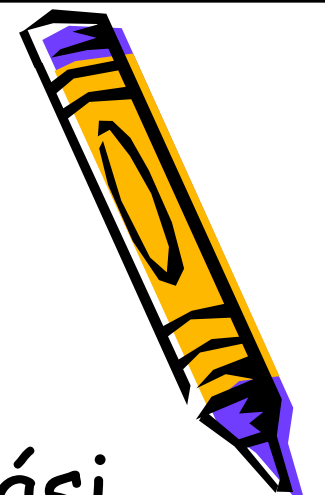
Argumenty „proti“ veřejnému zabezpečení kulturních statků a služeb

- veřejné zabezpečení snižuje možnost svobodné volby a vede k uniformitě v produkci a spotřebě kulturních statků
- vzniká nebezpečí ztráty odpovědnosti za sebe sama (morální hazard)
- vzniká nebezpečí neefektivnosti z důvodu neoprávněného zařazení do veřejného sektoru, nebo může docházet k alokační či produkční neefektivnosti v oblasti kultury
- často dochází k efektu „přetížení“, neboť velká část kulturních statků má charakter smíšených veřejných statků a jejich poskytování je vázáno na kapacitu kulturních zařízení
- vzniká i eventualita nadspotřeby a ztráty z této nadspotřeby, neboť v důsledku přerušení vazby mezi „placením“ a spotřebou veřejných statků se spotřebitel nemusí chovat racionálně.

Kulturní politika

určitý záměr v oblasti kultury, jakási obecná představa toho, jakou roli má plnit stát v kultuře, jaké priority vymezuje v odvětví kultury.

Faktory ovlivňující kulturní politiku státu

- Pojetí kultury
  - Vztah tvůrců ke kultuře
- Vnitřní faktory
  - Krátkodobé: politické klima, program a cíle vlády, hospodářská situace země
  - Dlouhodobé: kulturní úroveň obyvatelstva, rozvinutost kulturních zájmů a potřeb, síla kulturní tradice země
- Vnější faktory
  - Globální politická situace
  - Příslušnost země do určitého kulturního regionu
- Kolektivní potřeby obyvatelstva

Modely správy kultury

- Vědomě redukované představy zkoumané reality
- Vznikají od 60.- 70. let 20. století, tj. nedlouho poté, co kultura začala být politickým tématem
- Cíl - porovnání jednotlivých modelů kulturní správy a srovnání s ohledem na ekonomickou výkonnost a právní rámec

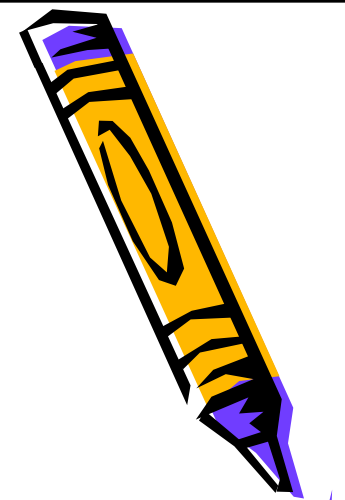
Modely Cummingse a Katze (konec 80. let 20. st.)

- model s jedním centrálním orgánem, který zajišťuje veškerou kulturní politiku (Francie)
- model kdy je odpovědnost rozložena mezi více ministerstev (Itálie)
- model s kvazi-autonomní organizací (VB)
- manažerský (*impresario*) model (bývalé socialistické státy)

Hillman-Chartrandův model (80. léta 20. století)

- Stát Ulehčovatel
- Stát Patron
- Stát Architekt
- Stát Konstruktor

Per Mangset (90. léta 20. st.) - porovnávat rozdíly v dimenzích jednotlivých kulturních politik:

- je rozhodování o kultuře a umění soustředěno do jednoho orgánu (ministerstvo), nebo je rozděleno mezi několik orgánů (ministerstev), převažuje centrální nebo decentralizovaná správa?
- centrální orgán rozhoduje sám, nebo využívá nezávislých (expertních) poradních orgánů, pokud ano jaké mají tyto orgány pravomoci?
- převažuje financování z veřejných nebo soukromých zdrojů?

Současnost - unifikace zemí EU

„Přestože je podrobná analýza kulturních politik a související administrativní struktura evropských států nemožná bez jednotné typologie, je také nutné dodat, že vzory (*great European Paradigms*) kulturní správy se vzájemně velmi přiblížily. Staly se méně různorodými, více uniformními a již dlouho neexistují ve své původní ryzí (modelové) podobě. Jednotlivé typické vlastnosti jednoho modelu byly implementovány do jiného a změny jsou i opačným směrem.“

(Rásky - Perez, 1996)

Kulturní politika v ČR

- 1996 - Bílá kniha
- 10. ledna 2001 vláda ČR konečně schválila závazný dokument:
„Kulturní politika: Funkce kultury, hlavní cíle a nástroje kulturní politiky“

Bílá kniha, 1996, ministr Pavel Tigrid

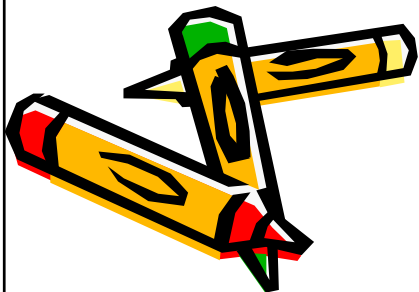
- Výše dotací ze státního rozpočtu na kulturu by se v ČR měla pohybovat kolem 1 % (v období od 1990 - 1999 se tato výše pohybovala ve výši 0,8 %, přičemž v této položce nejsou podchyceny výdaje obcí na kulturu).
- Základní orientace kulturní politiky by měla směřovat k liberálnímu, případně smíšenému typu (jako je tomu ve Švédsku, ve Velké Británii, v Dánsku nebo v Maďarsku).
- Prioritou kulturní politiky by měly být i nadále památková péče, národní kulturní instituce (ale omezit jejich dnešní počet), knihovny, při zachování kulturní identity, decentralizace a podpory místních iniciativ.
- Zaměření kulturní politiky by mělo být „převážně doporučující“, které se opírá o realizaci jednotlivých programů.

Bílá kniha, 1996, ministr Pavel Tigrid

- V rámci typů centrálních institucí státu odpovědných za realizaci kulturní politiky se doporučuje prostudovat systém britský, v němž existuje odnedávna ministerstvo pro kulturní dědictví, a pak několik „uměleckých rad“ (Art Councils).
- Z typů vnitřního uspořádání ministerstva či jiného úřadu bude nejvýhodnější oborové uspořádání ministerstva či jiných úřadů.
- Ze způsobů financování je nejlépe vyhovující smíšený způsob financování, tedy částečně teritoriální a z části prostřednictvím nestátních organizací. Upozorňuje se na to, že podíl sponzorství na podpoře kultury je v evropských zemích vesměs nízký, činí 1 - 4 %.
- Z typů vztahů vlády (a státu) vůči kultuře a umění se podle vzoru Velké Británie doporučuje tzv. úloha p a t r o n a ,

Hlavní cíle současné kulturní politiky ČR:

- garantovat ochranu svobody tvorby umělců a tvůrců a vytvářet podmínky pro využívání této svobody,
- vytvářet podmínky pro realizaci kulturních aktivit občanů zejména na základě občanského sdružování (spolčování),
- vytvářet podmínky pro decentralizaci rozhodování v celém kulturním systému a pro přenášení rozhodovacích procesů mimo
- gerenci orgánů státní správy a jejich nezávislost i ekonomickou ("umělci rozhodují sami o sobě"),
- garantovat rovnost přístupu občanů ke kulturnímu bohatství a usnadňovat tento

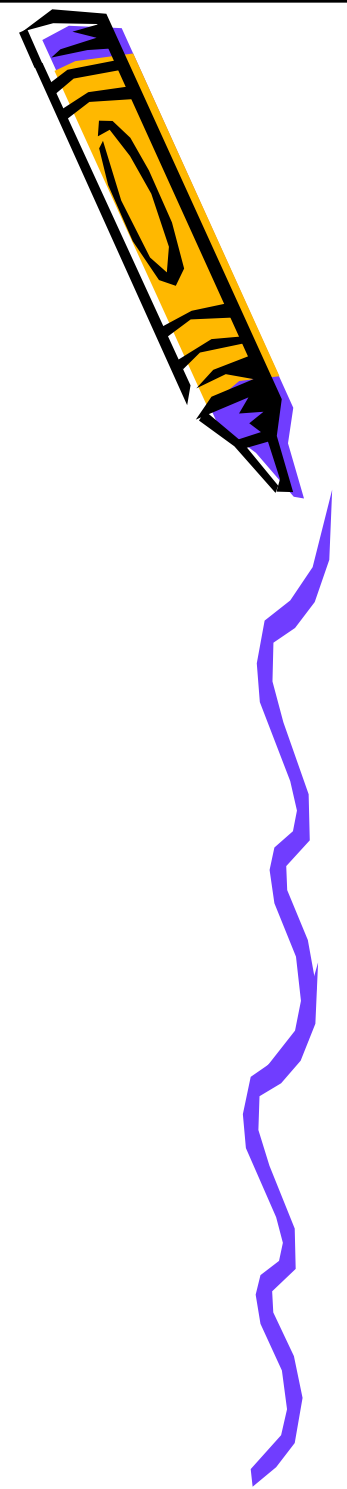
Hlavní cíle kulturní politiky ČR:

- přístup znevýhodněným společenským skupinám (menšiny, osoby se zdravotním postižením),
- garantovat ochranu kulturního dědictví a podporovat péči o ně,
- garantovat svobodný přístup občanů k informacím, podporovat výměnu informací uvnitř systému kultury, mezi systémem kultury a vnějším prostředím bez ohledu na jazykové a administrativní hranice,
- podporovat výchovu a osvětu v systému tvorby i užívání kulturních statků,
- brzdit negativní vlivy komercializace kultury.

Nástroje kulturní politiky:

- Legislativní
- Ekonomické
- Institucionální
- Řídící
- Metodické

Dosavadní vývoj odvětví kultury v ČR- do r. 1989:

- efektivní rozvoj v duchu primárních cílů a funkcí oblasti kultury (a masmédií) byl znemožněn převahou státního monopolu vlastnického, kompetenčního a rozhodovacího, neexistencí pluralitních forem kulturní produkce a uspokojování kulturních potřeb obyvatelstva, strnulostí státního managementu v těchto sférách,
- upřednostňoval se ideologický a politický význam uspokojování kulturních potřeb,
- odvětví kultury bylo zařazeno do tzv. nevýrobní sféry, kulturní instituce nebyly motivovány k efektivnějšímu chování, což vedlo k absolutnímu nezájmu o zlepšení vlastních hospodářských výsledků;

Dosavadní vývoj odvětví kultury v ČR- po r. 1989:

- v důsledku toho, že bývalé ekonomické systémy působící v kultuře byly neadaptabilní na změny ekonomického prostředí, vyplynul pokles výkonnosti, v horším případě úplné zhroucení některých kulturních institucí,
- v důsledku cenové liberalizace vzrostly neinvestiční výdaje - zvýšení cen nájemného, energie a paliv, nedostatek peněz na obnovy a rekonstrukce kulturních objektů,
- zvýšil se nedostatek finančních prostředků v kultuře, a to působením některých vnějších vlivů - např. zpřísněním výdajové politiky státního rozpočtu, zavedením odpisovací povinnosti pro příspěvkové organizace, počáteční pokles návštěvnosti kulturních zařízení, apod.

Kulturně politické priority EU:

- přispívat k rozvoji kultury členských států při respektování jejich národní a regionální rozdílnosti, a to s přihlédnutím ke společnému kulturnímu dědictví,
- povzbuzovat současnou kulturní tvorbu,
- podporovat kulturní spolupráci na principu osobních kontaktů, cirkulace děl a využití moderních komunikačních technologií,
- intervenovat ve prospěch lepšího poznání kultury, její difúze a historie evropských národů,
- uchování a ochrana kulturního dědictví evropského významu,
- nekomerční kulturní výměny umělecké tvorby,
- kulturní spolupráce s třetími zeměmi a kompetentními mezinárodními organizacemi, zejména s Radou Evropy.

